

Silvo Kristan

V imenu natančnosti in resnice

(nekaj misli ob prispevku *Slovenec sem, in kdo je več* – Šport 2022, št. 1-2)

Izvleček

Strinjam se z mislijo pisca prispevka, "da je v znanosti ... zelo težko voditi pogovor, če temeljni pojmi niso natančno določeni". Stokrat podpišem, vendar s pripombo, da je za korektno 'vodenje pogovora' potrebna tudi vsakršna natančnost. Enako težko je 'voditi pogovor', če se v strokovni razpravi širijo nenatančnost, neresnice in polresnice. In prav tega je v omenjenem prispevku preveč.

V imenovanem prispevku je mogoče prebrati, da je po drugi svetovni vojni (1941–1945) "komunizem ukinil delovanje Sokola". Očitno gre za še en poskus politične indoktrinacije bralcev, ki ne poznajo resnice, ker so se rodili nekaj desetletij po drugi svetovni vojni. Zdi se, da celo avtor imenovanega prispevka (rojen leta 1961) ne pozna resničnega dogajanja, ki smo mu dve desetletji pred njegovim rojstvom sledili starejši privrženci nekdanjega Sokola. V imenu resnice (in natančnosti) je treba ugotoviti neresničnost izjave, da je povojna oblast "ukinila delovanje Sokola". Resnica je drugačna. Ukinjeno je bilo le ime Sokol, ne pa tudi **delovanje** teh društev. Kot neposredna priča takratnih dogodkov in poznejši strokovni sodelavec preimenovane organizacije odgovorno trdim, da so dotakratna sokolska društva pod drugim imenom (fizikulturno društvo) **delovala še naprej**. In ista društva so **delovala še naprej** tudi potem, ko so se spet preime-

novala v DTV (društvo za telesno vzgojo) Partizan. V 'mojem' društvu je tudi po ukinitvi imena Sokol še vedno prevladovala telovadba oziroma športna gimnastika. V tem društvu se je izoblikoval in kalil državni reprezentant Miloš Vrtič. Mnoga društva so tudi po preimenovanju vsebinsko obogatila svoje **delovanje**. V 'mojem' društvu so bili poleg telovadcev še posebno uspešni judoisti in rokometiši. Posebna pozornost je bila namenjena predšolskim otrokom (takrat so jim rekli 'deca') in razvedrilni vadbi starejših. **Ukinitev imena** ni isto kot **ukinitve delovanja**. Ko je bila nekdanja Fakulteta za telesno kulturo preimenovana v Fakulteto za šport, ni **ukinila** svojega delovanja, ampak le svoj prvotni naziv. Očitno avtor obravnavanega prispevka ni natančno določil temeljnega pojma, težko pa je 'voditi pogovor', če temeljni pojmi niso natančno določeni. Zakaj avtor obravnavanega prispevka vsiljuje neresnico (napačni pojem), ve le on. Težko je verjeti, da gre ob vsej njegovi znanstveni izobrazbi zgolj za besedni spodrseljaj.

Avtor obravnavanega prispevka, ki je zagovornik izraza *telesna kultura*, se sklicuje na **filozofa** dr. Stanka Gogalo, ki je menda ta izraz uporabil že leta 1931. Spet netočna informacija in 'nenatančno določen temeljni pojem'. Univerzni profesor dr. Stanko Gogala (13. 9. 1901–14. 7. 1987) ni bil filozof, ampak eden vidnejših pedagogov svojega časa. Bil je utemeljitelj pojmov *pedagoška avtoriteta* in *pedagoški eros*. Tudi predaval je

pedagogiko prvi generaciji podiplomskega študija na še takratni Fakulteti za telesno kulturo. Res pa je, da je končal študij na filozofski fakulteti v Ljubljani, ampak smer pedagogika. Vsi, ki končajo študij na filozofski fakulteti, pa tudi niso filozofi. In še mimogrede: sklicevanje na pomembno osebo, ki velja za takšno ali drugačno avtoriteto, velja v logiki za *argument avtoritete*, ki je manj vreden od *avtoritete argumenta*. V znanosti štejejo predvsem *avtoritete argumentov*. Sklicevanje na vir, ki je nastal pred več kot devetimi desetletji, je tudi nenavadno. Še manj primerno je, če se ob današnjih terminoloških razpravah sklicujemo na posamezne razumnike (avtoritete), ki so delovali v drugi polovici 17. stoletja, na primer na polihistorja J. J. Valvasorja, ki je bil vse drugo bolj kot jezikoslovec oz. terminolog.

V obravnavanem prispevku preberemo, da je bil znani telovadni strokovnjak dr. Viktor Murnik "oče slovenske telesne kulture in večine slovenskega strokovnega izrazja". Trditev nekoliko spominja na malikovanje. Nedvomno je dr. Murnik zaslužen za idejni in stvarni razvoj slovenske sokolske telovadbe in hkrati za normiranje slovenskega telovadnega izrazja. Neprekosljiv je bil tudi pri ustvarjanju telovadnih skupinskih sestav (npr. Turški marš), pripisovanje 'očetovstva' kar posplošeno na vso 'telesno kulturo' pa je vredno razmisleka. Nekateri namreč ta zveneči naziv pripisujejo prof. Dragu Ulagi (zaradi njegovega večletnega javnega publicističnega delovanja na tem področju),

In the name of accuracy and truth

(A few thoughts on the article I am a Slovenian and who is more? - Sport 2022, Issue 1-2)

Abstract

I agree with the thought expressed by the author of the article that "in science... it is very difficult to lead a conversation if the fundamental concepts are not accurately defined". I subscribe to that a hundred times over, but with a note that to be able to "lead a conversation" correctly absolute accuracy is required. It is equally difficult to "lead a conversation" if the expert discussion teems with inaccuracy, falsehood and half-truths. And there are too many examples of this in the mentioned article.

drugi dr. Stanku Bloudku, po katerem je dobilo ime tudi najvišje državno področno priznanje. Zdi se, da je bilo kar več 'očetov' slovenske telesne/športne kulture. Najbrž tega ni mogoče pripisovati zgolj eni osebi. Hkrati se zdi, da ima vsaka športna veja (pojavnost oblika, športna panoga) svojega 'očeta'. Morda bi pristojna stroka in veda res morali enkrat povedati, kdo je bil zares 'oče' slovenskega športa. Trditev zgolj ene 'avtoritete', ki je hkrati lahko še pristranska (vsak berač svojo malho hvali), ni zadosten dokaz. Dvomljiva, pravzaprav neresnična, je prav tako trditev, da je bil dr. Murnik tudi "oče večine slovenskega strokovnega izrazja". Za večino sokolskega telovadnega izrazja je najbrž to res, čeprav v terminoloških zapisih zasledimo tudi imena Fran Levstik, Stane Trček in prof. Jelica Vazzaz. Zgodovinski viri omenjajo slovenskega pisatelja Frana Levstika, ki naj bi sodeloval pri jezikovnem pregledu *Nauka o telovadbi* (ki je izšel leta 1867) in "načrtne iskanju slovenskih imen za različne gibe rok, nog, trupa in glave". "Vsaka vaja naj ima, kolikor se največ more, svoje posebno (slovensko, op. S. K.) ime," je tudi nekje zapisal že Levstik in svoje stališče udeleževal v *Nauki o telovadbi*. Prof. Drago Ulaga za zaslužnega področnega terminologa šteje prof. dr. Josipa Tominška, ki je ob študiju filologije opravil tudi izpit za telovadnega učitelja.

Teza o "očetu **večine** slovenskega strokovnega izrazja" je izmišljotina brez stvarne podlage. Ne spominjam se, da bi dr. Murnik sodeloval na primer pri oblikovanju smučarskih strokovnih izrazov, ampak mi na misel prihajajo Rudolf Badjura, prof. Drago Ulaga, prof. Marjan Jeločnik, Bojan Hrovatin, Svetozar Guček, Oto Giacomelli in vrsta drugih smučarskih strokovnjakov. Goriška organizacija (Planinska zveza Slovenije) je dosledno skrbela za uveljavljanje domačih goriških izrazov. Domače športno izražje so praviloma oblikovali vidnejši teoretiki posameznih športnih panog, kar je navsezadnje tudi logično in prav. Prof. Jože Šturm se je zavzemal za domače strokovne izraze na področju atletike in športnega treniranja. V novejšem času (v času visoke šole za telesno kulturo) se je za domače strokovne izraze zavzemal slovenist prof. Leopold Staněk (ki je tudi lektoriral nekatera pisna strokovna dela), prof. Drago Ulaga pa je kot področni urednik sodeloval pri urejanju športnega izražja v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, ki je izšel leta 1971. Ne gre spregledati niti športnega terminološkega slovarja, ki sta ga leta 1972 pripravila novinar Evgen Bergant in prof. Drago Ulaga. V

tem času je bil na področju športnega strokovnega izražja zelo dejaven tudi pedagog in filozof dr. Franc Pediček, kot diplomirani športni pedagog in športni novinar na ljubljanskem radiu pa je širil domače strokovno izražje Stane Urek. Več kot očitno je torej, da dr. Viktor Murnik le ni bil "oče večine slovenskega strokovnega izražja".

V obravnavanem prispevku spet beremo, da je "tekmovalstvo tisto, ki določa, kdaj dejavnost postane šport." Po tej tezi je **tekma** bistveni (opredeljujoči) znak svetovnega kulturnega pojava, ki je znan pod imenom šport. Potemtakem se oseba, ki se netekmovalno ukvarja z neko športno zvrstjo, ne ukvarja s športom. Nenavadno stališče! Po tej tezi je smučarski tek športna disciplina (šport) samo takrat, ko tekmuje, ne pa tudi takrat, ko v prostem času stopimo na smuči in uro ali dve netekmovalno kilometre za kilometrom trošimo energijo. In košarka je šport samo takrat, ko tekmuje v neki organizirani skupini, ne pa tudi takrat, kadar v prostem času s svojimi prijatelji na košarkarskem igrišču mečemo košarkarsko žogo na košarkarski koš. Ali pa namizni tenis! Namizni tenis je šport le, če se z njim tekmovalno ukvarjamo, ne pa tudi takrat, ko ga z znanci na domačem dvorišču igramo, 'kar tako' – netekmovalno oziroma brez štetja točk.

Res nenavadno stališče! Šport je svetovni kulturni pojav in ljudje se z njim ukvarjajo z različnimi nameni. Nekateri zaradi športnega dosežka (tekma), drugi zaradi razvedrila in druženja (tekma ni nujna), tretji zaradi zdravja (tekma ni nujna) in tako naprej. V vseh primerih pa je to svetovni kulturni pojav z imenom šport.

S trditvijo, da je neka telesna dejavnost šport le takrat, kadar tekmuje, je zagovornik omenjene trditve zašel na spolzko področje klasifikacije pojmov, ki je logiška veščina. Klasifikacija je delitev nekega pojmovnega polja (v našem primeru gre za delitev pojma šport) in mora upoštevati nekatere formalne pogoje, o katerih nas uči logika. Ena temeljnih prvin delitve nekega pojma je **kriterij delitve** ali bistveni znak delitve. V logiki temu pravijo *fundamentum divisionis*. Vsako pojmovno polje lahko delimo (klasificiramo) na več načinov, glede na to, kateri *fundamentum divisionis* uporabimo. Nič drugače ni s pojmom šport. Zato tudi poznamo več klasifikacij pojma šport. Če kot *fundamentum divisionis* uporabimo znak **namen**, lahko šport (po starem, po prof. Ulagi) delimo na edukacijo, rekreacijo in agonistiko. Omenjena klasifikacija je

nečista, ker vsa tri področja vsebujejo tudi agon (tekmovalstvo), zato so dandanašnji bolj znani izrazi športna vzgoja, športna rekreacija in *selektijski tekmovalni šport*. Če za *fundamentum divisionis* uporabimo **značilnost gibanja** (gibalni vzorec), ločimo *ciklične monostrukturne, aciklične monostrukturne, polistrukturne aciklične, polistrukturne kompleksne in polistrukturne konvencionalne* športne zvrsti (športe). Če za kriterij delitve vzamemo porabo kisika, ločimo *aerobni in anaerobni* šport. V zadnjem času se uveljavlja delitev športa na *urbani in neurbani* šport. Govorimo tudi o *poklicnem (profesionalnem) in amaterskem* športu. Znana je delitev na *dvoranske in 'zunanje' (outdoor)* športe. In če za *fundamentum divisionis* vzamemo znak **tekma**, govorimo o **tekmovalnem in netekmovalnem** športu. Slednja delitev pojma šport nam sporoča, da tudi netekmovalnemu športu lahko rečemo šport. Zato ne preseneča opredelitev švedske državne komisije za šport, ki pravi: "Šport so vse telesne dejavnosti, **tekmovalne in netekmovalne** (poudaril S. K.), ki spodbujajo človeka k boljšim dosežkom ali k dejavnemu počitku in obnovi moči." Z logičnega zornega kota znak 'tekma' ni *'nujni in zadostni znak'* za opredelitev pojma šport. Več o klasifikaciji 'pojmovnih polj' je mogoče najti v učbenikih logike.

Piscu obravnavanega prispevka se zdi 'zanimivo', da nekaterim dejavnostim dodajamo pridevnik 'športni', drugim pa ne. Pri tem zapiše protislovno trditev, da pa "športnim igram nikoli ni bil dodan pridevnik športni", čeprav ta izraz zapiše (v začetku navedka), tako da iz zapisanega ni mogoče povzeti, v čem je pravzaprav problem (če odštejemo nesmotrno ubesedovanje). Dejstvo je, da je dvobesedni izraz športne igre terminus technicus (strokovni izraz) v športnem strokovnem besedju, kar dokazuje, da je bil pridevnik 'športni' vendarle dodan samostalniku igre. Kljub temu, da iz zapisanega ni mogoče prepoznati bistva zadeve, pojasnimo, zakaj imajo nekatere športne zvrsti levi prilastek 'športni', druge pa ne. Pojasnilo je zelo preprosto, le nekaj logike in vedenja o klasifikacijah pojmov je potrebno. Dvobesedni izraz 'športne igre' je opremljen z označevalnim pridevnikom 'športne' zato, da se te igre nedvoumno ločijo od drugih vrst iger, ki niso 'športne' (namizne igre, otroške igre, elementarne igre, računalniške igre, hazardne igre itn.). Z logičnega zornega kota je samostalnik 'igra' nadrejeni pojem (genus proximum), pridevniki *namizne, otroške, elementarne* ... pa so označevalni pridevniki, ki sporočajo,

za kakšno vrsto (species) iger gre. Podobno je na primer s športnim plezanjem. Označevalni pridevnik oz. levi prilastek »športno« sporoča, da ne gre, na primer, za plezanje po žrdi ali plezanje po drevesu. Tudi izraz športni ples sporoča, da ne gre za družabni ali ljudski ples. Atletiki ni treba dodajati levega prilastka »športna«, ker ne poznamo več vrst (lahke) atletike. Tudi nogometu ni treba dodajati označevalnega pridevnika »športni«, ker nešportnega nogometa ne poznamo.

Če že zahtevamo pojmovno in vsakršno **natančnost** kot *conditio sine qua non* (nujen pogoj) za uspešno vodenje pogovora, je v obravnavanem prispevku potreben strokovni premislek še o dveh piščevih težah. Prvič: pisec obravnavanega prispevka je menda pred nekaj desetletji opazil takrat vodilnega alpskega smučarja Jeana Clauda Killyja, da je pred tekmovanjem »izvajal telovadne raztezne vaje in vaje moči«, ter iz tega izpeljal dvomljiv sklep, da »tudi šport ne more brez telovadbe, če želi **napredovati** (poudaril S. K.)«. Drugače povedano: pisec trdi, da je **napredovanje** v kateri koli športni zvrsti odvisno od telovadbe. Z logičnega zornega kota je v navedeni trditvi mogoče zaznati vsaj tri spodrsrljaje. Gre namreč za napačno (laično) posploševanje: najprej z enega primera (Jean Claude Killy) na ves šport in nato še enačenje razteznihi vaj in vaj moči s »celim« pojmom telovadba. Pa še eno napačno posploševanje je mogoče zaznati: če so smotrno izbrane gimnastične vaje za moč in raztezanje nujno potrebne za **napredovanje** v nekaterih športnih zvrsteh, tega ni mogoče posplošiti na ves šport. Bodimo vendar natančni, kot se od strokovnega govora zahteva in pričakuje! Strokovno presojo o tem, kakšen delež imajo gimnastične vaje pri (tehničnem, rezultatskem, tekmovalnem) **napredovanju** v izbrani športni zvrsti, prepuščam področnim strokovnjakom. Objektivni gledalci (niti ni nujno, da imajo športnostrokovno izobrazbo) v Killyjevi gimnastiki pred tekmovanjem vidijo tako imenovano **ogrevanje**, ki je opredeljeno kot lahkotnejša gibalna dejavnost, ki pospeši krvni obtok in spodbudi fiziološke procese, potrebne za tekmovanje. In drugič: če se že zavzemamo za **natančnost** izjav, ni mogoče spregledati piščeve trditve, da s telovadbo »vadimo telo in dušo« (Kot da pri drugih športnih zvrsteh »migo« brez duše?!). Čeprav pisec tega ne omenja, se očitno sklicuje na znan latinski izrek *mens sana in corpore sano*, ki ga je v tej obliki domnevno izrekel starorimski pesnik

Juvenal konec prvega ali v začetku drugega stoletja našega štetja. Zapisano latinsko geslo, ki ga navadno prevajamo kot *zdrav duh v zdravem telesu*, ideologi telesne vadbe pogosto uporabljajo kot motivacijsko geslo za vadbo. Nekateri avtorji v izrek samovoljno vrinejo še prislov »le« (zdrav duh **le** v zdravem telesu), kar pomeni, da se z »zdravim duhom« (kar koli že to pomeni) lahko pohvali **le** tisti, ki se ukvarja s telesno oz. športno dejavnostjo ... In obrnjeno: tistemu, ki ne »športa«, primanjkuje *zdravega duha*. Za primanjkljaj *zdravega duha* poznamo tudi bolj grobe izraze. V imenu natančnosti in resnice je treba pojasniti, kako je s tem latinskim izrekom. V nekaterih zgodovinskih virih (tudi v Googlu, čeprav je ta vir nezanesljiv) lahko preberemo, da je zapisano latinsko geslo *mens sana in corpore sano* prirejena (ponarejena) misel po izvirnem Juvenalovem zapisu. Izvirni Juvenalov zapis je drugačen. Latinski viri navajajo dve obliki. Po enem od virov je menda Juvenal ob gledanju gladiatorskih tekem, na katerih so se borili atletsko grajeni mišičnjaki, vzkliknil: *Orandum est ut sit mens sana in corpore sano*, kar poznavalci latinščine prevajajo kot »treba je moliti, da bi bil v zdravem telesu tudi zdrav duh«. Najdemo tudi skrajšano obliko izvirne misli, ki se glasi: »*Sit mens sana in corpore sano*« (slov. »v zdravem telesu naj bi bil tudi zdrav duh«). Oba izvirna Juvenalova izreka tudi pomenita nekaj drugega kot prirejeno geslo, ki se pri nas uporablja kot motivacijsko sredstvo za telesno vadbo. Mogoče ju je razumeti kot kritiko pretirane enostranske skrbi zgolj za telo in hkrati zanemarjanje duha (kakor koli že pojem »duh« razumemo).

Zdi se, da je osrednji namen obravnavanega prispevka bitka za ponovno uveljavitev izraza *telesna kultura*. Žal so piščeva natančna in nelogična prizadevanja neprepričljiva. Pisec tudi nima srečne roke pri izbiri pisnih argumentov za potrditev svoje teze. Sklicuje se na tri listine (hrvaški leksikon iz leta 1984, evropsko listino športa iz leta 1992 in stališče zveze mednarodnih športnih zvez SportAccord iz leta 2011), ki ničesar ne pojasnjujejo, ampak vprašanje še bolj zapletajo. Zastarel tujejezični leksikon iz leta 1984 (1984!), ki k telesni kulturi šteje tudi *igre* (katere?), *ples* (kateri?) in *narodne igre* (katere?), je dragoceno zgodovinsko gradivo za študij zgodovinarjev ter leksikologov/terminologov in logikov, ki učijo o pravilnem oblikovanju definicij. Evropska lista športa (1992) zapiše, da so šport »vse vrste telesne dejavnosti, katerih namen je izboljšati telesne zmogljivosti, psihično

stanje, oblikovati socialne stike **ali** (poudaril S. K.) doseгati športne rezultate na vseh ravneh tekmovanja«. Torej **ali**! Prislov **ali** uvaaja dve možnosti in možnost izbire: ali to ali ono ali oboje. **Ali tekmovanje ali zgolj izboljšanje telesne zmogljivosti (ali oboje)!** Sploh pa pozorni bralec lahko opazi, da je navedena definicija pomembne evropske listine pomanjkljiva. Med »vse vrste telesne dejavnosti« namreč lahko štejemo vse, kar »leže inu gre«. Še posebno je protislovna opredelitev pojma šport, ki jo pisec obravnavanega prispevka pripisuje SportAccordu. V drugi točki beremo, da je šport »dejavnost, ki ni škodljiva živim bitjem«. Že dolgo je znano, da vrhunski šport največkrat ni zdrav – torej škoduje živim bitjem. Ali potemtakem vrhunski šport ni šport, čeprav v njem tekmujejo? Očitno tudi SportAccord ni verodostojen terminološki organ, ampak predvsem pomanjkljiv (nenatančen) *argument avtoritete*.

Je pa res, da se tudi drugod po svetu »prepirajo« o pojmihi *telesna kultura* in šport(na kultura). Stališča različnih avtorjev niso enotna. Ponekod so izraz *telesna kultura* opustili in ga zamenjali s pojmom šport(na kultura), drugje še vedno vztrajajo pri *telesni kulturi*. Tudi o tem je bilo v domačem strokovnem tisku že veliko zapisanega, zato bi bilo neplodno spet pogrevati toplo vodo. Dejstvo je, da je strokovno izrazje živ organizem, ki se nenehno spreminja, obnavlja in posodablja. Nekateri pojmi izginevajo, drugi spreminjajo svojo vsebino in pomen, tretje na novo sprejemamo in uveljavljamo. V oblikovanje strokovnih izrazov vstopajo nove vede in znanstvene discipline (leksikologija, filozofija z logiko, sociologija), ki se jim ni mogoče upreti. Glede izrazov *telesna kultura* in šport(na kultura) bo čas pokazal razumno pot, kar se pravzaprav dve ali tri desetletja že dogaja. Težko bo zanikati, da se tako pri nas kot v svetu namesto *telesne kulture* čedalje bolj uveljavlja pojem šport (športni tisk, športna oddaja, športno uredništvo, športni življenjski slog, športna vzgoja, športni pedagog in tako naprej). Težko bo plavati proti toku. Tudi lulanje proti vetru je tvegano početje.

dr. Silvo Kristan, upokojeni profesor
Fakultete za šport, Univerze v Ljubljani
silvo.kristan@guest.arnes.si